

Äldre- och grupp- boenden i Svenska kyrkans församlingar

– en kartläggning av förekomst och erfarenheter

Äldre- och gruppboenden i Svenska kyrkans församlingar

– en kartläggning av förekomst och erfarenheter

Produktion och tryck: Intellecta, Solna 2007 - 25691
Artikelnummer: 1407007

Ytterligare exemplar beställs av Svenska kyrkans informationservice,
info@svenskakyrkan.se, 018-16 96 00.

 MILJÖMÄRKT Trycksak 341077

Äldre- och gruppboenden i Svenska kyrkans församlingar

– en kartläggning av förekomst och erfarenheter

Frågan om boende för äldre blir allt mer aktuell i Sverige, i takt med att andelen äldre i befolkningen ökar. År 2006 tillsatte regeringen en äldreboendedelegation. Parallellt arbetade en delegation för mångfald i vård och omsorg. Denna lades ner sommaren 2007. I mars 2007 tillsatte äldreomsorgsministern en ny utredning, Fritt val inom äldre- och handikappomsorgen. Vidare har ett investeringsbidrag för särskilt boende, behovsprövat boende, initierats från regeringen och godkänts av EU-kommissionen.

Även inom Svenska kyrkan är intresset för denna fråga stort. En motion till kyrkomötet år 2004 efterfrågade samlad information om genomförda och planerade satsningar samt om gjorda erfarenheter. Denna rapport, sammanställd i april 2007 på uppdrag av kyrkokansliet i Uppsala, utgör ett första svar på motionens fråga.

Bakgrund till rapporten

År 2004 mottog kyrkomötet en motion om äldreboenden, motion 2004:2:

När kommunerna av olika anledningar gör nedskärningar i äldreboenden och gruppboenden för funktionshindrade så finns det utrymme för andra aktörer inom dessa områden. Äldreboenden i kyrkans regi finns redan i Sverige och vi vet att hos funktionshindrade och deras anhöriga finns önskemål om att kyrkan skall öppna gruppboenden. Den kristna människosynen som tar hänsyn till helheten i ande, kropp och själ är en bra grund för framtida verksamhet. Ute i Europa så gör kyrkorna många insatser inom en rad sociala områden och Svenska kyrkan har genom sin verksamhet redan kontakt med dem som kan vara aktuella för ovannämnda boenden. För att inspirera till och rätt kunna bedriva denna verksamhet så krävs ett informationsmaterial där pastoraten kan finna upplysningar om boenden som redan finns, lagar och bestämmelser, bidragsmöjligheter osv.

2004 års kyrkomöte beslutade att ge Kyrkostyrelsen i uppdrag att inom befintliga ramar sprida information och erfarenheter om hur pastoraten kan driva äldreomsorg och gruppboenden. I januari 2007 fick Stig Linde, diakon och doktorand i socialt arbete vid Socialhögskolan i Lund, i uppdrag att kartlägga boendeformer för äldre och funktionshindrade med kyrkligt

huvudmannaskap. Kartläggningen genomfördes under våren 2007, bland annat genom intervjuer och studiebesök och i kontakt med stiftsdiakoner. Arbetet har genomförts på uppdrag av avdelningen för utbildning, forskning och kultur vid kyrkokansliet i Uppsala.

Resultatet av kartläggningen presenteras i denna rapport. Under arbetets gång har det framkommit att på många håll görs andra typer av intressanta insatser, både i församlinglivet och i samverkan med andra samhällsaktörer. Rapporten lyfter fram några exempel som belyser detta bredare arbete, trots att det egentligen faller utanför ramarna för detta uppdrag. Avslutningsvis diskuteras några frågor som har väckts under arbetets gång.

Resultatet av kartläggningen

Kartläggningen har identifierat tre boenden med huvudsakligen äldre människor som målgrupp. Dessa boenden har, helt eller delvis, Svenska kyrkans församlingar eller kyrklig samfällighet som huvudman. Det är *Laurentiusgården* i Örebro och *Kullagården* i Bettna vilka båda drivs som aktiebolag, bildade av respektive kyrkliga samfällighet samt *Tryggheten* i Skellefteå, som drivs som ekumenisk stiftelse. Inget av dessa boenden betecknas som särskilt boende enligt socialtjänstlagen (se bilaga 1).

Laurentiusgården i Örebro

I närheten av Olaus Petri kyrka i Örebro ligger ett nytt bostadskomplex. Fyra sjuvåningshus, sammanbundna med varandra, bildar Laurentiusgården. De första hyresgästerna flyttade in i december 2005. Det fjärde huset var inflyttningsklart i april året efter. Den 10 maj 2006 ägde invigningen rum.

Laurentiusgården vill erbjuda ett ändamålsenligt och tryggt boende med möjlighet till levande gemenskap. Den omfattar 101 lägenheter i storleken 1-4 rum och kök. De fyra husen är sammanbundna med en 150 meter lång inomhuskorridor. Utefter gången finns gamla kyrkbänkar, gemensamhetsutrymmen, de boendes postboxar, hobbyrum med vävstolar och snickarum samt motionsrum och bastu.

Entrén i närheten av matsalen rymmer ett sjuttiototal personer. Intill matsalen finns andaktsrum, samtalsrum samt arbetsrum för husmor. Primärvård erbjuds vid den närliggande vårdcentralen och kommunen ansvarar för hemtjänst till dem som så behöver. Medelåldern bland de boende är ca. 75 år.

Laurentiusgården ägs av Svenska kyrkan i Örebro genom Örebro kyrkliga samfällighets bostads AB. Gårdens husmor är anställd av aktiebolaget medan dess diakon är anställd av församlingen.

Örebro kyrkliga samfällighets bostads AB äger och förvaltar även ett studentboende i Örebro.

Bakgrund och motiv

Det var kyrkoherden i Olaus Petri församling som kände oro och frustration över att kyrkan på många år inte hade utvecklat sitt arbetssätt bland äldre. I ett brev till Kyrkonämnden år 2001 föreslog han att frågan om ett äldreboende skulle utredas. Kyrkonämnden ställde sig positiv till förslaget och uppdraget gick tillbaka till Olaus Petri kyrkoråd som bildade en arbetsgrupp.

Tidigare hade församlingen i perioder upplevt att kommunen inte varit intresserad av samarbete. Till denna satsning ställde sig kommunen däremot positiv förutsatt att kyrkan inte skulle ägna sig åt vård i någon form, exempelvis ett demensboende.

Däremot fanns viss tveksamhet bland de engagerade inom Svenska kyrkan i Örebro. Några tveksamma såg hellre att församlingen satsade på ungdomsarbete, andra menade att kyrkan bör ägna sig åt mer utsatta grupper än just äldre.

Anhängare av projektet pekade på att det finns utsatthet även bland äldre. Många sitter isolerade i bostäder utan hiss. Hemtjänsten brottas med svårigheter och vårdboenden har lagts ner. Att erbjudas ett boende med generationskamrater skulle för dessa äldre uppfattas som en trygghet.

Arbetsgruppen blev färdig med utredningen som föredrogs inför Kyrkonämnden. Därefter tog det ett halvår innan den politiska processen kom igång. Sedan ett studentboende hade inkluderats i byggplanerna blev det ett projekt som vände sig till både äldre och yngre församlingsbor. Fler förtroendevalda blev då positiva till projektet.

Så utlyste kommunen en tävling om att bebygga en parkeringsplats. Bland flera förslag återfanns ett med hyresbostäder för äldre, inlämnat av ett byggbolag som hade uppmärksammat församlingens planer på ett äldreboende.

Detta förslaget vann tävlingen. Samfällighetens kansli ställdes nu inför ett intensivt arbete med för kyrkan nya frågor, till exempel den om bolagsbildning.

Diskussionen fortsätter

Diskussionen om ett äldreboende i kyrkans regi var relativt stor i Örebro och berörde många generella frågeställningar som kan vara intressanta när en aktör som Svenska kyrkan överväger en satsning av denna dimension. Ledarskribenten i Örebrokuriren skrev den 15 april 2004:

Sedan när är det en god kristlig gärning att bygga lyxlägenheter? Eller söka målgrupper av typen yngre, välbeställd pensionär?

I sitt genmäle skrev församlingens kyrkoherde (21 april 2004):

Det är ledsamt när förutsättningar att mötas och göra saker gemensamt döms ut som lyx. Vi bör hjälpas åt att skapa fler alternativ för äldre människor som inte vill eller kan bo kvar där de bor idag.

Församlingen menade vidare att man kan se byggandet och förvaltandet av dessa bostäder som omsorg om de boende, och därmed kan satsningen för-svaras som en diakonal insats.

Kyrkoordningen stadgar att en församling skall behandla dem som tillhör församlingen lika om det inte finns sakliga skäl däremot. Några i Olaus Petri församling uttryckte en oro för att denna princip om likabehandling skulle åsidosättas om församlingen valde att bygga bostäder för ett begränsat antal församlingsmedlemmar. Andra menade att principen om likabehandling, om den dras till sin spets, ytterst kan omöjliggöra all verksamhet. Det uttrycktes bland annat så här:

Alla kan inte bo i samma hus, och eftersom detta att bygga hus är mycket resurskrävande behandlar man de kyrkotillhöriga olika. Men på samma sätt får inte alla plats i församlingskyrkorna eller församlingshemmen. Alla kan inte gå på kyrkans barn-timmar eller kyrkans daghem. Om erbjudandet att bo är brett riktat och att alla har ungefär likartade chanser att bli hyresgäster (inom sin kategori) klarar man kravet på likabehandling. Kan man inte göra något för alla ska man inte göra något för någon, är ibland argumenteringen. Att det faller på sin egen orimlighet inser man om man prövar det mot vanlig diakoni – ibland med ekonomiskt stöd till särskilt utsatta. Det vore inte möjligt. Riktad verksamhet kan förekomma.

Invändningarna kan också handla om att bara de fattiga eller resurssvaga borde få bo – ett argument som för oss tillbaka till fattighusens tid. I vårt land utjämnas skillnaderna bland annat genom kommunalt bostadstillägg.

Hyresgästerna särbehandlas genom de fina gemenskapslokalerna, kan det också heta. Med en öppen attityd till nyttjandet av lokalerna, med öppenhet för upplåtande och uthyrning till det omgivande samhället och med församlings-aktiviteter i husen torde man ändå ha gjort vad man kan kräva för att se till att fler ska få del av resurserna.

Ett helt annat sätt att se på byggandet av bostäder är att betrakta dem som kapitalplaceringar. Man förvaltar och omvandlar sitt kapital till bostäder. Genom att placera kyrkans pengar i välbyggda hus värdesäkrar man sitt kapital för lång tid framöver. Det gynnar alla församlingsbor!

Behöver tillgångarna realiseras så kan man avyttra fastigheterna. Ofta kan det vara möjligt att ändå behålla ett ansvar för en verksamhet i lokalerna. Har man då sett till att i boendet för äldre det till exempel finns ett gruppboende för dementa eller någon annan vårdande institution kan en sådan verksamhet säkerligen fortsätta även om kyrkan inte längre skulle äga.

En annan konsekvens som lyftes i debatten är den att en satsning som Laurentiusgården initierar en flyttkedja i samhället. En flyttkedja som leder till ökad rörlighet på bostadsmarknaden och ofta bidrar till ökad social dynamik.

Församlingens roll

Det ska finnas en kyrkans själ, en idé och ideologi med en satsning av detta slag, menar Olaus Petris kyrkoherde. Följaktligen är det en diakonal uppgift att bygga broar mellan ett boende som Laurentiusgården och dess församling, men även bland de boende bör det finnas en kärna som är bärare av kristen tro.

Som en följd av ovanstående resonemang förlägger en av församlingens diakoner 75 procent av sin arbetstid till Laurentiusgården och man firar gudstjänst varje vecka.

Initialt fanns en förväntan om att Laurentiusgården skulle ha en tydligare kyrklig profil än vad som blev fallet, men idag menar församlingen att oavsett vad Laurentiusgården betyder för församlingsverksamheten så betyder den något för de boende.

Laurentiusgården marknadsförs bland annat med följande text:

Att planera för sitt boende på äldre dagar i tid är klokt. Ett bekvämt och tryggt boende ger ökad livskvalitet. Laurentiusgården byggs för att från grunden och i alla detaljer svara mot krav den ställer som kommit upp i åren. Svenska kyrkan är en öppen folkkyrka som på kristen grund möter människor i livets alla skeden. Genom att äga och förvalta Laurentiusgården tar Svenska kyrkan ett samhällsansvar och ett diakonalt ansvar. Verksamheten vid Laurentiusgården bedrivs i samarbete med Olaus Petri församling.

Service, tjänster och verksamheter

På Laurentiusgården serveras lunch måndag–fredag, för i snitt mellan fem och tjugofem personer. De boende anmäler sig och eventuella gäster ett par dagar i förväg. Laurentiusgården erbjuder även aktiviteter som de boende efterfrågar, till exempel handarbets- och promenadgrupper. Husmor organiserar grupperna. Därefter är det upp till deltagarna att driva verksamheten.

Som tidigare nämnts finns även snickarverkstad och vävstuga. Huvudbiblioteket i Örebro ansvarar för en liten biblioteksfilial. Inom den närmaste tiden kommer troligen Grannar emellan att starta – en verksamhet där de boende organiserar sig för att kunna hjälpa varandra med enkla sysslor.

De ansvariga för Laurentiusgården erbjuder dock inte automatiskt allt som efterfrågas. Frisör och fotvård har man från världens sida till exempel sagt nej till eftersom det annars finns risk för en slags institutionalisering och isolering.

Vidare uppmuntras ingen verksamhet på gården om den kan tänkas konkurrera med Olaus Petris församlings verksamhet i det närliggande församlingshemmet. Dess äldreträffar förlades exempelvis tillfälligt till Laurentiusgården när församlingshemmet renoverades. Efter renoveringen flyttade träffarna tillbaka till församlingshemmet. Då ville de boende på

Laurentiusgården gärna starta något liknande i de egna lokalerna. Det sade de ansvariga för Laurentiusgården nej till.

En tanke med Laurentiusgården är att dit flyttar man för att man har blivit äldre, inte för att man börjar bli sjuk. Bostadsbolagets VD uttrycker det som att man fortfarande ska ha ork att söka nya relationer. Boendeformen vill uppmuntra grannsamverkan som både är stimulerande och skapar trygghet, vilket av erfarenhet ofta leder till mindre behov av hemtjänst.

Bland dem som flyttar till Laurentiusgården är flera gifta par som vill säkra att den som blir lämnad kvar finns i ett bra sammanhang. För dessa är församlingsdiakonen en viktig resurs.

Husmor och diakon finns på Laurentiusgården en majoritet av veckans dagar, liksom bolagets intendent som arbetar med administrativa frågor.

Ekonomi

Ekonomi i Örebro kyrkliga samfällighet är god. När Örebro kyrkliga samfällighets bostads AB bildades omplacerades genom kyrkofullmäktiges beslut 20 miljoner kronor att utgöra bolagets aktiekapital. Fullmäktige beslutade också att bevilja bolaget ett lån för behövliga investeringar till angivet ändamål intill ett belopp om 25 procent av total produktionskostnad.

Bygget beviljades ett statligt investeringsbidrag om drygt 8 miljoner. Investeringsbidrag beviljades då inte till kategoriboenden, vilket fick konsekvenser för marknadsföringen av Laurentiusgården:

Laurentiusgården byggs för att från grunden och i alla delar svara mot krav den ställer som kommit upp i åren. Också andra åldersgrupper kommer att sätta värde på Laurentiusgårdens planering och utrustning.

Hyreslagen stadgade att kvadratmeterpriset för de nyproducerade lägenheterna i Laurentiusgården inte fick överstiga det för en likvärdig lägenhet i allmännyttan vilket år 2006 låg på ca 1 200 kr. Kostnaden slutade på ca 1 100 kr per kvadratmeter och år (2006). Det innebär att en trerumslägenhet på åttio kvadratmeter har en hyra om 7 500 kr i månaden, en tvårumslägenhet en hyra på ca 6 500 och en lägenhet om fyra rum ca 8 500 kr i månaden.

Ett antal intresserade har av ekonomiska skäl inte kunnat flytta in, men hos befintliga hyresgäster är betalningsförmågan god, menar bolagets VD och exemplifierar med att många hyresgäster har gjort tillval på upp till 300 kr per månadshyra.

Örebro kyrkliga samfällighets bostads AB har tre anställda; VD och husmor samt en intendent som ansvarar för det administrativa arbetet.

I skrivande stund har aktiebolaget inga fastlagda avkastningskrav. Sedan tidigare är det dock beslutat att driften av Laurentiusgården inte ska finansieras av samfällighetens medel, av kyrkoavgiften.

Laurentiusgården och omvärlden

I Örebro finns många seniorboenden. Tolv aktörer ansvarar för ett bestånd om sammanlagt 1 700 lägenheter. Dessa kategoriseras i tre nivåer:

- boenden med bostadsanpassning
- boenden med bostadsanpassning och gemensamhetslokaler
- boenden som utöver ovanstående även erbjuder matsal och personal i form av husmor/värdinna.

Efterfrågan på den boendeform som Laurentiusgården erbjuder var stor från början och fler informationstillfällen än planerat fick anordnas innan bygget hade kommit igång. I mars 2007 stod ca 200 personer i bostadskö till Laurentiusgården.

Lediga lägenheter erbjuds utifrån kötid. En hyresgäst behöver inte vara medlem i Svenska kyrkan eller ha uppnått en viss ålder. Det finns till exempel ett par tonårsfamiljer i husen.

Erfarenheter

När Laurentiusgården skulle byggas ställdes kyrkonämnden och samfällighetens kansli inför stora utmaningar. Några handlade om mod att pröva nytt, om nödvändigheten av att skapa förståelse för satsningen, om att förankra arbetet politiskt. Det senare tog lång tid men de ansvariga uppfattar förankringsarbetet som något nödvändigt för att ett projekt av denna omfattning ska lyckas.

Samfälligheten behövde arbeta fram nya rutiner för beslutsfattande och beslutsordning vilka skulle fungera i förhållande till andra intressenters rutiner. Svenska kyrkan som en relativt långsam organisation ställdes mot en snabb fastighetsmarknad där det gällde att ta ställning till ofta komplicerade kalkyler på väldigt kort tid. Att lära sig förstå och tolka byggkalkyler, och att tränga igenom bygghandlingar och identifiera vad som skulle kunna komma att bli merkostnad utgjorde ytterligare en utmaning.

Projektet har också berört begreppet demokrati, balansen mellan delaktighet och sekretess i förhandlingslägena. Att lotsa ärenden till beslut genom fullmäktige tog tid och därmed blev mycket, i enlighet med offentlighetsprincipen, offentligt innan beslut hade fattats.

I detta sammanhang betonar samfällighetens kanslichef hur viktigt det är att tidigt arbeta fram och brett förankra en handlingsplan där såväl informationsmöten som beslutsmöten finns inlagda.

Laurentiusgården har 101 lägenheter. Aktiebolagets ledning var från början tveksam till ett så stort boende, ur såväl ekonomisk som social synvinkel. Erfarenheterna har dock visat att denna oro var obefogad. Den genomgående korridoren där placeringen av postboxarna inbjuder till samtal, och de aktiviteter som erbjuds bidrar till samhörighet bland de boende.

Lärande och utvärdering

Det diakonala arbetet vid Laurentiusgården söker fortfarande sina former enligt församlingens kyrkoherde som menar att Svenska kyrkan behöver fundera över sitt äldrearbete som ofta präglas av en relativt statisk konsument-producent-relation. Kyrkans anställda, och ibland några frivilliga, utgör producenter och de boende på institutionerna konsumenter.

I takt med att andelen kyrkvana av den breda allmänheten blir mindre behöver kyrkan även fundera över formerna för sitt gudstjänstliv, menar kyrkoherden. Det är kanske inte en framgångsrik väg att rutinmässigt fira andakt på ett boende om en majoritet av de boende är ovana vid kyrkliga traditioner.

Eftersom Laurentiusgården drivs av ett fristående aktiebolag syns dess verksamhet inte i församlingens årsredovisning eller verksamhetsberättelse. Däremot finns arbetet dokumenterat i församlingens verksamhetsplanering och verksamhetsuppföljning. Inom något år kommer verksamheten också att utvärderas.

Stiftelsen Tryggheten i Skellefteå

Det andra boendet som denna kartläggning lyfter fram är ett seniorboende i Skellefteå. Detta seniorboende omfattar femtio lägenheter och drivs av stiftelsen Tryggheten, bildad av Skellefteå landsförsamling, S:t Olovs församling, Missionskyrkan i Skellefteå och EFS. Det första initiativet togs av den lokala pingstförsamlingen, som dock drog sig ur innan stiftelsen bildades.

I juni 1993 påbörjades bygget och cirka ett år senare flyttade den första hyresgästen in. Då hade också en föreståndare börjat sin tjänst om 50 procent av heltid.

I huset finns 24 tvårumslägenheter (60–70kvm) och 26 enrumslägenheter (cirka 50 kvm).

Medelåldern bland de boende är ca 87 år. De som behöver har tillgång till kommunal hemtjänst och till distriktsköterska.

Stiftelsen vill erbjuda ett tryggt boende med kristen social inriktning för framförallt äldre människor. Funktionella lägenheter och gemenskapsutrymmen ska bidra till ett inre byggande av omsorg och samhörighet människor emellan. Redan från början planerade de ansvariga in aktiviteter som skulle medverka till att de boende lättare lärde känna varandra.

Bakgrund och motiv

En studie från Luleå tekniska universitet (Lena Lindström, 2005)¹ lyfter bland annat fram motiven och bakgrunden till satsningen på Trygg-

1. Ideella organisationers engagemang i välfärden, en studie av motiv bakom ett stiftelsedrivet seniorboende med kristna förtecken. Luleå tekniska universitet 2005:3 2HV

heten.² De ursprungliga planerna rörde ett ålderdomshem men stiftelsen enades istället kring ett seniorboende med samlingslokaler och en utformning som i övrigt skulle främja gemenskap.

Av studien framkommer att kommunen välkomnade församlingarnas initiativ med boende för äldre men att den inte var intresserad av att lämna ifrån sig ansvaret för vård och omsorg.

Det goda samarbetet församlingarna emellan förklaras dels med ett gott ekumeniskt klimat, dels med en känsla av gemensamt ansvarstagande för lokalsamhället, integrerat i det kristna engagemanget. Några företrädare för församlingarna var sedan tidigare engagerade i kommunalpolitiken och hade där erövrat kompetens som kom till användning när planerna på ett boende skulle förverkligas.

Ovan nämnda studie fann att de aktiva församlingarna drevs av i huvudsak fem motiv: Diakoni, mission, förebild, samverkan/samarbete och medlemsperspektivet.

Diakoni. Det uppfattas som något positivt att kyrkan gör tydliga insatser i samhällslivet, till exempel bygger bra boenden för äldre. I studien uttrycker en intervjuad det som att man ville

skapa ett boende som skulle vara uttryck för det vi kallar diakoni eller diakonal omsorg, som inte bara tänker då på utsidan, utan också på insidan och det är där vi kom in på det här med ett hus byggt så att det fanns mötesplatser... och på det sättet skulle kunna befördra en mänsklig gemenskap som skulle hjälpa till att bygga en trygghet mellan dom som bor i huset... (Lindström 2005, s. 17)

Mission. De intervjuade liknar Tryggheten både vid en insats på missionsfältet, och vid det historiska när klosterväsendet kom till Sverige.

Förebild. Församlingarna önskar vara en förebild för både kommunen och andra intressenter när det gäller omsorg om äldre och ser att kommunen på olika sätt har inspirerats av Tryggheten, till exempel genom att själv se till att personal aktiverar hyresgästerna på de egna boendena någon dag per vecka. Vidare har Tryggheten i kommunfullmäktige nämnts som ett gott exempel på seniorboende. Kommunen har även frågat om stiftelsen har möjlighet att utöka den befintliga verksamheten eller att bygga fler boenden, något som stiftelsen har tackat nej till.

Samverkan/samarbete. Satsningen har stimulerat samverkan och samarbete mellan de olika församlingarna och mellan dem och kommunen.

Medlemsperspektivet. Flera undersökningar, däribland Medlem 2004 som Svenska kyrkan genomfört, visar att kyrkans sociala arbete är ett starkt motiv för medlemskap i en församling.

2. Åtta företrädare för församlingarna och två för socialtjänsten intervjuades.

Församlingarnas roll

Varje huvudman (stiftareförsamling) har en ordinarie ledamot och en ersättare i stiftelsens styrelse. Styrelsemötena protokollförs och till exempel stiftelsens ordförande bereds regelbundet tillfälle att i sitt kyrkoråd berätta om verksamheten.

De församlingar som bildade stiftelsen ansvarar för gudstjänstfirandet på Tryggheten. På liknande sätt engagerar sig församlingarna i andra äldreboenden.

Service, tjänster, verksamhet

Som nämnts tidigare firas regelbundet morgonbön, lunchandakt och mässa på boendet. Dess föreståndare samordnar bland annat gymnastik, sopp-luncher, våffelfest och underhållning. Föreståndaren ansvarar också för kölistan av intresserade blivande hyresgäster. Olika studieförbund erbjuder föreläsningar och studiecirklar.

Ekonomi

När stiftelsen Tryggheten hade bildats köpte den aktier i Fastighetsutveckling i Skellefteå AB som ägde en lämplig tomt i Skellefteå. Detta bolag äger fastigheten, stiftelsen sköter driften och är arbetsgivare för föreståndaren.

Fastigheten kostade omkring 35 miljoner kronor att bygga. Församlingarnas grundläggande ekonomiska insats var relativt begränsad i förhållande till lånens storlek. Från början var tanken att de skulle ge ett likartat stöd till projektet. Bankerna godtog dock inte de fyra som likställda parter. Missionskyrkan och EFS fick, enligt studien från 2005, i högre grad bidra med fackkunskap och byggkontakter, Svenska kyrkans församlingar blev huvudborgenärer.

Hyrona sätts i relation till allmännyttans hyresnivå och ligger på mellan 3 500 kr och 5 900 kr per månad (januari 2007). I hyran ingår förutom den egna lägenheten del i gemenskapsutrymmen samt del i kostnaden för föreståndartjänsten. Stiftelsens ekonomi är god.

Erfarenheter

Ett nära och bra samarbete utvecklades mellan arkitekt, byggfirma och byggnadskommitté. Representanter för byggfirman samt arkitekten var också aktiva i kontakterna med olika externa aktörer och intressenter. Inför val av byggnadsmaterial kontaktades exempelvis Kommunhälsan för att boendet skulle få bästa möjliga inomhusklimat.

Det var tomtstorleken som avgjorde huskroppens storlek om femtio lägenheter. Under åren som gått har det visat sig att det är ett lämpligt antal lägenheter för en föreståndartjänst om femtio procent även om det ibland innebär att arbetsbelastningen är hög. Färre lägenheter, och därmed färre hyresgäster, antas försvåra arbetet med att bygga en bra social gemenskap.

Boendet Tryggheten innehåller små lägenheter om ett och två rum och kök. Ibland framkommer önskemål från intresserade, främst nyblivna pensionärer, om större lägenheter.

Numera kallas Tryggheten för seniorboende i stället för äldreboende. Ingen övre åldersgräns finns för dem som önskar flytta in vilket ibland leder till diskussioner när en ledig lägenhet ska erbjudas en äldre köande.

Stiftelsens ordförande uppfattar att församlingarna anser att de fattade rätt beslut när de sade ja till projektet och att de var ute i rätt tid. Stiftelsen som organisationsform fungerar bra för denna typ av projekt. Styrelsen har stiftelseförsamlingarna i ryggen men kan samtidigt agera självständig.

Följande viktiga erfarenheter har dragits av projektet Tryggheten:

- Säkerställ att projektet engagerar personer som har förmåga att driva processen framåt även när projektet möter hinder och svårigheter.
- Tänk i förväg igenom vilken verksamhet som ska finnas på boendet. Hur många gemenskapsutrymmen behövs? Ska det rymma servering? Om ja, i vilken omfattning? Utifrån vilka kriterier ska lediga lägenheter fördelas? Utifrån ålder, social situation, annat?
- Sträva efter ett i alla sammanhang gott samarbete med kommunen.

Kullagården i Bettna

Kullagården är namnet på ett före detta ålderdomshem i Bettna, en liten ort utanför Flen i Sörmlands län. Sedan 2006 är det ett handikappanpassat seniorboende med nio lägenheter.

Bakgrund och motiv

I Sörmlands lantbruksbygd bildar fem församlingar Bettna pastorat med ca 1 700 församlingsbor. Kyrkotillhörigheten är hög. Pastoratet utgör också en samfällighet.

År 1965 byggde dåvarande storkommunen Bettna Kullagårdens ålderdomshem med fyrtio platser. Sju år senare slogs Bettna och Flens kommun samman.

På 1980-talet förändrades samhällets syn på ålderdomshem och Kullagården blev omodern. Flens kommun byggde då både nya äldreboenden och renoverade befintliga i andra delar av kommunen men underlät att modernisera Kullagården. Istället såldes fastigheten 1999 till en privat entreprenör. Äldre Bettnabor som inte kunde bo hemma fick flytta till Flen eller Malmköping.

Den nya fastighetsägaren hade ekonomiska svårigheter. I pastoratet väcktes då tanken på att förvärva Kullagården. När så fastigheten bjöds ut till försäljning hade kyrkonämndens ordförande både kunskap och kontakter sedan åren som kommunalpolitiker. Den lokala banken beviljade lån. Av de boende i pastoratet var trehundra över 65 år, så intresset för äldreboende på hemorten bedömdes var stort.

I kyrkofullmäktige höjdes röster mot att en tredjedel av samfällighetens likvida medel skulle låsas som aktiekapital i ett bolag som skulle förvärva fastigheten. Andra röster menade att satsningen skulle göra det möjligt för äldre att bo kvar i Bettna.³ När deras villor blev tillgängliga kunde nya familjer flytta in. På så vis skulle bygden överleva liv och församlingen riskerade inte att förlora medlemmar.

Ekonomi

Våren 2005 diskuterade kyrkonämnden frågan. Därefter lämnades ett förslag till kyrkofullmäktige som innefattade bildandet av aktiebolaget Bettna Kullagård AB med ett aktiekapital av 0,8 MSEK som tecknas av samfälligheten, samt förvärvet av fastigheten, för högst 2,5 MSEK, att ägas av aktiebolaget. I förslaget ingick även planer på en ombyggnad av Kullagården till nio hyreslägenheter. Kyrkofullmäktige beslöt att satsa på projektet.

Bolagsstyrelsen består av kyrkonämndens ordförande som är VD i bolaget, kyrkofullmäktiges ordförande som också är ordförande i bolaget samt ytterligare en ledamot som även sitter i Bettna kyrkoråd. Bolaget har ingen personal anställd. Styrelsen och VD arbetar ideellt. Pastoratets anställda, kamrer och vaktmästare, utför tjänster åt bolaget, och pastoratet debiterar bolaget för dessa.

Bolaget sökte investeringsbidrag via länsstyrelsen. Till ansökan bifogades ett intyg där kommunalrådet försäkrade att det råder brist på äldreboenden i Bettna. Intyget var ett krav från länsstyrelsen.

Länsstyrelsen beviljade ett investeringsbidrag om 750 000 kr samt ett räntebidrag om 65 000 kr. Hyran sattes till 830 kr per kvadratmeter och år, ett medeltal för hyreslägenheter i riket. Sedan dess har den höjts något.

Nu planeras etapp 2 av ombyggnaden, vilken förhoppningsvis påbörjas under 2008. I denna etapp ingår bland annat träfflokal med köksdel, fyra till fem ytterligare lägenheter samt närbutik och matservering. Serveringen ska kunna utnyttja fastighetens storkök, som renoverades av förre ägaren. Kommunens hemtjänst hyr delar av lokalerna för viss dagverksamhet ett par gånger i veckan. Detta avtal ska förnyas. Samfälligheten hoppas med detta att Kullagården blir en ny träffpunkt i Bettna.

Några ägardirektiv är inte skrivna. Ett avkastningskrav om fyra procent har diskuterats, att jämföra med samfällighetens placering i Svenska kyrkans värdepappersfond, men inga beslut i frågan har hittills fattats. Bolagsordningen anger enbart att bolaget ska äga fastigheter, driva lägenhetsuthyrning, förvalta förmögenhet samt därmed förenlig verksamhet.

3. Protokoll fört vid ordinarie sammanträde med Bettna Kyrkliga Samfällighets Kyrkofullmäktige den 3 maj 2005 i Bettna församlingshem, §13.

Församlingens roll

Församlingens kyrkoherde har inget uttalat ansvar för Kullagården och ingen särskild församlingsverksamhet förekommer med Kullagårdens boende som målgrupp. Projektet motiveras ändå med diakonal omsorg om bygdens äldre. Detta är dock inte formulerat i något styrdokument.

Service, tjänster och verksamheter

Kommunens hemtjänst ordnar träff med underhållning och lunch ett par gånger i veckan.

Fler exempel

Även på andra håll i landet har olika former av initiativ tagits. I Döderhult har församlingen tagit ansvar för det före detta servicehuset Ekersro, med kommunen som fastighetsvärd och förvaltare. Axberg, Hovsta församling, bygger vad man kallar en kyrkby i församlingens regi. Jönköpings Sofia och Kristina församlingar för en dialog med kommunen om mark för byggandet av ett seniorboende. Västerås Badelunda församling planerar att under 2008 bygga ett gruppboende för personer med förståndshandikapp. Samfälligheten har bildat aktiebolag för ändamålet. Se bilaga 2 för en fylligare översikt.

Ekersro i Döderhult

I Döderhult församling, i Oskarshamns kommun, finns äldreboendet Ekersro. Äldreboendet består av 15 seniorlägenheter om två till tre rum vardera, gemensamhetsutrymmen, kapell, matsal, tidnings- och sällskapsrum, kök samt en gästlägenhet. De boende är mellan 75 och 100 år gamla.

Bakgrund och motiv

Äldreboendet finns i ett före detta servicehus. Ursprungligen byggdes servicehuset av kommunen, som hade svårt att finna hyresgäster. Församlingens kyrkoherde kontaktade då kommunen för att finna en lösning. Parterna kom överens om att kommunen fortsätter vara fastighetsägare, fastighetsförvaltare och hyresvärd medan församlingen ansvarar för att genom sitt kontaktnät rekrytera hyresgäster.

Idag är samtliga lägenheter uthyrda och många intresserade står i kö.

Service, tjänster, verksamheter

De boende erbjuds olika aktiviteter, bland annat soppluncher, mässa och studiecirkel. Kommunen förser en liten biblioteksfilial med böcker och församlingen står för dagstidningar.

Församlingens roll

En församlingsassistent kombinerar ett föreståndar- och värdinneskap på boendet med barnverksamhet i församlingen. 40 procent av arbetstiden förläggs till boendet.

Församlingen beskriver verksamheten på Ekersro, som lockar även intresserade utifrån, som ett komplement till övrig församlingsverksamhet och använder dess lokaler bland annat för samtalsgrupper.

Ekonomi

Församlingens engagemang i Ekersro medför inga förvaltningskostnader eller något ekonomiskt risktagande. År 2005 uppgick kostnaderna till 364 000 kronor för framförallt personal (värdinna och lokalvårdare) samt lokalhyra.

Istället har satsningen inneburit goodwill för Svenska kyrkan i det att kommunen fick hjälp att lösa ett (irritations-) problem. Även i länet har det givit god PR och studiebesöken har varit många. På frågan varför församlingen lyckades med något som kommunen misslyckats med svarar kyrkoherden att församlingen ofta får kännedom om enskilda kommuninvånarens behov innan socialtjänsten får det.

Kyrkoherden medger att ett sådant här projekt hade församlingen inte övervägt om inte de tomma lokalerna hade funnits, eftersom satsningen ligger lite utanför församlingens grundläggande uppdrag. Å andra sidan har det inte heller krävt mycket av församlingens resurser.

Planerat gruppboende i Västerås Badelunda församling

Västerås Badelunda församling ingår i Västerås kyrkliga samfällighet. Församlingen har lång tradition av att möta människor med olika funktionshinder och har av detta förstått det finns behov av gruppboendestäder. Ett engagemang i denna fråga ligger också i linje med församlingsledningens syn att det är kyrkans uppgift att stödja dem som kan ha svårt att föra sin egen talan.

År 2004, när kyrkoråd och samfällighet givit klartecken, började därför en grupp skissa på ett projekt med gruppboendestäder med fem till sex lägenheter samt gemensamhetslokaler. Gruppboendet ska ligga intill Tomas kyrkan, i ett område som Västerås stad planerar att förtäta. Församlingens pedagog är medlem i projektgruppen. Inflyttning kan förhoppningsvis ske under hösten 2008.

Ekonomi och finansiering

Svenska kyrkan Västerås AB är ett av Västerås Kyrkliga Samfällighet helägt moderbolag. Bolaget ska genom dotterbolag stödja de församlingar i samfälligheten som vill driva verksamheter som ligger utanför kyrkans ordinarie uppdrag.

Ett dotterbolag är Gruppboenden Ljuvelen AB som kommer att utgöra arbetsgivare åt den personal som ska ansvara för verksamheten på det planerade gruppboendet. I bolagsstyrelsen sitter församlingens kyrkoherde, en kyrkorådsledamot samt en sakkunnig på området gruppboenden.

Det blir ett biståndsbedömt boende enligt LSS och de boende kommer att hyra sina lägenheter. Kommunen ansvarar för kostnaderna för alla gemensamma utrymmen.

Kommunen är positiv till bygget. Dock är ägarfrågan och finansieringen av driften ännu i februari 2007 inte löst.

Kommunens jurister har bedömt att gruppboendet inte behöver upphandlas enligt lagen om offentlig upphandling, säger VD i Svenska Kyrkan Västerås AB. Den tänkta verksamhetsidén är så unik. Förutom att vila på kyrkans värdegrund kommer verksamheten att ha musikinriktning med musikterapi m.m. Man planerar även upplevelserum och bibliotek, om ekonomin så tillåter.

Att skapa, eller värna, socialt kapital

Studien visar att det är möjligt att driva äldreboende med Svenska kyrkan som huvudman. Den har även funnit andra former av kyrkligt engagemang i omsorgen om äldre. Här handlar det kanske mindre om att profilera sig i mångfalden, utan mer om att återuppta ett ansvar i och för socknen.

I Stigtomta-Vrena församling i Sörmland lade kommunen ner ortens ålderdomshem Parkudden och hyrde ut lägenheterna ut till framförallt äldre. Församlingen inledde då ett samarbete med föreningar på orten, bland annat Röda korset, och tillsammans driver man idag verksamhet i delar av Parkuddens lokaler. Församlingen står för hyreskontraktet. Hyran täcks av ett kommunalt verksamhetsbidrag. Församlingen tillhandahåller även personal som finns på plats de dagar man har öppet. Den verksamhet som erbjuds omkringboende är bland annat lunch, underhållning, gymnastik. Varje fredag firas gudstjänst. Fastigheten har stora renoveringsbehov så framtiden för dagverksamheten är osäker.

Ett annat exempel är Svenska kyrkans engagemang i dagcentralen Svanen i Borensberg församling, i Motala kommun.

Svanen är en ideell förening som av kommunen hyr lokaler i ett område som rymmer många olika typer av äldreboenden. Föreningen bildades när ett äldreboende lades ner, och har åtagit sig att fungera som en social träffpunkt. Den serverar lunch till självkostnadspris alla dagar i veckan. Vardagar köps lunchen in från kommunen, på helgerna från ortens lasarett. Varje vecka är det underhållning av olika slag på dagcentralen. Svenska kyrkans engagemang består framförallt i att församlingens diakon sitter med i den ideella föreningens styrelse.

Sannolikt finns det flera sådana här sociala öar som bildas när äldre-

institutionerna centraliseras till de större tätorterna. Inte minst viktiga förmodas sådana mötesplaster vara när allt fler äldre bor kvar hemma allt längre, den dominerande formen för äldreboende även utanför tätorterna. Här är Svenska kyrkans församlingar, än så länge, sannolikt alltid en aktör, mer eller mindre framträdande.

Många av Svenska kyrkans stora samfälligheter har stark ekonomi. Jönköpings stadsförsamlingar undersöker möjligheten att bygga någon form av seniorboende nära en av sina kyrkor. Även andra större samfälligheter börjar intressera sig för frågan. Det kan tolkas som en strävan att konsolidera sig i samhället, att skapa mervärden i form av symboliskt och finansiellt kapital.

Reflektion och sammanfattning

Denna inventering omfattar ett begränsat antal boenden i ett antal församlingar. Ändå är det möjligt att dra vissa slutsatser av materialet. En sådan är att utvecklingen av kyrkliga boenden hittills har varit lokalt betingad och inte har styrts av församlingsstorlek eller ekonomiska förutsättningar. En lokal förutsättning kan vara huruvida kommunen är beredd att ge kyrkan i uppdrag att driva äldreomsorg i Socialtjänstlagens mening eller inte. Den frågan belyses ytterligare senare i rapporten, under rubriken Försvårande faktorer.

Inventeringen har funnit faktorer som såväl möjliggör som försvårar en satsning på boenden för äldre.

Möjliggörande faktorer

När Laurentiusgården i Örebro skulle byggas underlättades satsningen av bland annat följande faktorer:

- Ekonomin i samfälligheten var god och samfälligheten strävade efter att placera sitt kapital i meningsfull verksamhet.
- Enskilda personer kunde bidra med viktig kompetens och gjorde viktiga insatser, till exempel församlingens kyrkoherde som även är engagerad i hyresgäströrelsen.
- Det fanns kö till befintliga seniorboenden
- Tidpunkt och tillfälle. En tävling om bebyggelse av parkeringsplats utlystes, vilket medförde att markfrågan enkelt kunde lösas.
- I ett senare skede har kontakterna med Nätverket för seniorboendeförvaltare som ses och utbyter erfarenheter, varit värdefullt.

Kullagården i Bettna församling är istället ett exempel på hur en församling kan nyttja befintlig byggnation för att tillgodose efterfrågan på boenden för äldre. Kullagården kan antas utgöra ett exempel på att de fem församling-

arna och deras samfällighet fortfarande utgör en specifikt lokal demokratisk organisation som har mobiliserats för att tillgodose en brist i lokalsamhället.

Förutom att det fanns en brist på äldreboende möjliggjordes satsningen av att en lämplig fastighet bjöds ut till försäljning. Församlingen hade tillgång till såväl socialt som finansiellt kapital och en förtroendevalds kommunalpolitiska erfarenhet och kontaktnät, kombinerat med entreprenörskompetens, fanns att utnyttja.

Försvårande faktorer

En jämförelse mellan Laurentiusgården i Örebro och Kullagården i Bettna visar att den ekonomiska risken är större för samfälligheten i Bettna än för Svenska kyrkan i Örebro. Revisorn för Bettna kyrkliga samfällighet pekar bland annat på följande:

Om boendeprojekten av någon orsak skulle få svårigheter så riskerar båda organisationerna förluster av goodwill. Men för Kullagården, den mindre av de båda, finns en tydligare ekonomisk risk.

Bolag bildas bland annat för att minska risktagandet för ägarna. Ägarna riskerar normalt endast det insatta aktiekapitalet men kan även drabbas av förluster beroende på eventuella lån och borgensförbindelser. Om bolaget går dåligt och tvingas skriva ned sina tillgångar måste även samfälligheten skriva ned värdet på sina dotterbolagsaktier vilket leder till en resultateffekt för samfälligheten. Vid en eventuell konkurs kommer samfälligheten förmodligen inte att erhålla betalning för sina utlånade medel. I värsta fall löser borgen ut vilket föranleder en likviditetspåfrestning för samfälligheten.

Ingen av de ovan beskrivna församlingarna har ägnat sig åt boende enligt LSS, bland annat beroende på att socialtjänsten i respektive kommun inte har varit beredd att ge omsorgsuppdrag till kyrkan.

Vård och omsorg är annars på många håll numera en stor marknad där kyrkan finns med som en av flera aktörer. Flera kommuner har förändrat sin upphandlingsorganisation och arbetar idag utifrån ett system där den enskilde väljer vårdgivare utifrån fattat biståndsbeslut. Dessa vårdgivare auktoriseras av kommunen men garanteras inte automatiskt uppdrag – det avgörande valet gör den enskilda individen.

Att bygga upp en organisation på dessa villkor kan vara svårt men det finns församlingar som driver vård och omsorg på entreprenad, exempelvis Immanuelskyrkan Vård AB i Stockholm, vilken drivs av Svenska Missionskyrkan. Bolaget har ett ramavtal med Stockholms kommun och bygger nu 50 inflyttningsklara lägenheter anpassade för äldre, tio studentbostäder och fem vårdavdelningar med totalt 54 vårdplatser för dygnet-runt-omsorg för äldre. Den judiska församlingen i Göteborg driver ett äldreboende, i Blackeberg i västra Storstockholm finns det katolska Josephinahemmet,

och i Kristinehamn finns Broängens äldreboende med både gruppboende och seniorlägenheter, drivet av den ekumeniska Broängskyrkan.

Även flera diakoninstitutioner bedriver biståndsbedömd vård och omsorg på entreprenad, till exempel Bräcke Diakoni som nyligen har expanderat genom köp av Mösseberg rehabilitering och äldreomsorg.

En studie från Socialstyrelsen, *Konkurrensutsättning och entreprenader inom äldreomsorgen, Utvecklingsläget 2003*, konstaterar att entreprenad-verksamheten har ökat kraftigt sedan 1999.

Mätt med kostnadsandel av kommunernas totala kostnader för vård och omsorg har den ökat från 4,8 till 6,3 procent. Entreprenader förekommer också i en större andel förvaltningar. Jämfört med undersökningen 1999 har bilden också förändrats vad gäller entreprenader i olika kommuntyper. Det är i dag vanligare med entreprenader också i glesbygds-, landsbygds- och industrikommuner, även om de dominerar i stadskommuner. Jämfört med undersökningen 1999 har privata aktörer fått en mer framskjuten position när det gäller olika slags servicetjänster, t.ex. mat och måltider, städning, dagligvarudistribution m.m.

När det gäller privata aktörer är en övervägande majoritet vinstdrivande organisationer. (Socialstyrelsen 2003, s.7)

Samtliga i denna rapport nämnda kyrkliga organisationerna är att betrakta som små entreprenörer i jämförelse med de ofta multinationella vårdföretag som finns på marknaden. Erfarenheter visar att det inte är lätt att vinna upphandlingar mot stora vårdföretag som kan balansera sina kostnader inom koncernen. Dessa har också en stor kompetens och upparbetade administrativa stödsystem att dra nytta av.

Kyrkoteologiska positioner

Under inventeringen har det från flera håll framkommit som något oönskat att församlingar engagerar sig i bygget av vad som kan utvecklas till kyrkliga ghetton. Det har också uttryckts farhågor för att en sådan satsning innebär att egna verksamheter prioriteras före kyrkans insatser på vanliga äldreboenden.

Denna rapport lyfter därför fram ett exempel på strategi för att på ett nytt sätt möta andliga behov hos äldre. I Karlstad stift prioriteras en inriktning, en diakonisyn, som syftar till att hjälpa de kommunala biståndsbedömare att bli bättre på att identifiera behov av andlig vård och därigenom kunna hänvisa till kyrkans själavård och diakonala insatser. Tillsammans med vård- och omsorgsförvaltningen driver Svenska kyrkan projektet *Kyrkan i vården* med en diakon placerad på Karlstads kommuns korttidsboende med växelvård, rehabilitering, och avlastning. Här sker all vårdplanering efter sjukhusvistelse och diakonen har därmed en chans att i sina

kontakter med vårdplanerare och biståndsbedömare lyfta fram andlig vård som en del av biståndsbedömningen. Till sin hjälp har diakonen broschyrer med information om respektive församlings diakoner, präster, mötesplatser och möjligheter att erbjuda stöd enskilt eller i grupp.

Projektet i Karlstad kan ses som en naturlig strategi i en situation när kyrkotillhörigheten är hög och diakonin då har lättare att finna en naturlig relation till socialtjänsten och vården. I en minoritetskyrkosituation, eller med en påtaglig mångfald både samfundsmässigt och kanske också ur ett marknadsperspektiv kan strategin bli en annan.

Andra principiellt viktiga frågor

När satsningen på Laurentiusgården i Örebro debatterades som mest aktualiserades flera för Svenska kyrkan principiellt viktiga frågor: Vilka utgör egentligen målgrupp för en församlings diakonala uppdrag? Hur kan detta förverkligas utifrån gällande styrdokument? Hur ska kyrkan hantera principen lika behandling av alla församlingsbor – vad innebär egentligen den principen för församlingens strategiska inriktning?

För samtliga i denna rapport presenterade församlingar har ytterligare en viktig fråga aktualiserats, nämligen den om vad som är värdesäkring och god förvaltning av kyrkans ekonomiska, symboliska och kulturella kapital. Erfarenheterna visar att om en församling bestämmer sig för att bygga och/eller driva ett seniorboende eller gruppboende av något slag så bör församlingen definiera om detta sker inom ramen för församlingens grundläggande uppgift, eller om verksamheten bygger på kyrkoordningens ekonomikapitel med sitt grundläggande krav på god ekonomisk hushållning.

Hur kan Svenska kyrkan gå vidare?

Fortsatta diskussioner och erfarenhetsutbyten behövs kring hur pastorat kan bedriva äldreomsorg och gruppboenden. På flera håll sker redan detta arbete. Härnösands stift ansvarar tillsammans med Vårsta diakonigård, landstingets i Västernorrland patientnämnd och kommunen för gemensam kompetensutveckling i professionellt bemötande och etik. Lunds stift har påbörjat projektet *Andlig vård inom öppenvård* och arrangerade en konferens i september 2007. Projektet presenteras så här:

Hälso- och sjukvården har förändrats och allt fler patienter vårdas idag hemma. Sjukhuskyrkan har ansvar för den andliga vården på sjukhusen. Det kan handla om att lyssna, samtala, inge hopp och fira gudstjänst. Här finns oftast ett väl etablerat samarbete mellan sjukhuskyrkans personal och vårdpersonalen. Men när någon vårdas i hemmet är det istället församlingen som ska möta de andliga behoven hos patienter och närstående. Detta ställer nya krav på samarbete

mellan kyrka och vård. Samverkan mellan församlingens, primärvårdens och den kommunala hemsjukvårdens personal behöver utvecklas. Lunds stift inbjuder nu till en konferens om mötet mellan kyrka och vård.

I detta sammanhang bör även Adolf Fredriks församling i Stockholm nämnas. Här pågår ett forsknings- och utvecklingsprojekt, *Äldre Boende Design*, med inriktning mot diakoni, forskning och utveckling i samarbete mellan Adolf Fredriks församling och Certec, avdelningen för rehabiliteringsteknik på designinstitutionen vid Lunds universitet. Projektet vill genom intervjuer av personer födda mellan 1906 och 1945 undersöka hur man kan stödja ett meningsfullt åldrande.

Samtidigt pågår ute i Svenska kyrkans församlingar ett omfattande vardagsarbete med bland annat gudstjänster på äldreboenden, utbildningsinsatser för och samtal med vårdpersonal, besök och samtal med enskilda äldre samt gruppsamtal, väntjänstgrupper, anhörigstöd samt inte minst samverkan med biståndshandläggare, enhetschefer, arbetsterapeuter med flera. Detta arbete är dock inte ordentligt dokumenterat eller kartlagt.

Frågor om lärande

Denna rapport kan ses som ett första svar på motion 2004:2. Gjorda erfarenheter visar att när Svenska kyrkan fortsätter arbeta med frågan om äldreomsorg så behöver ämnet speglas ur både teologisk och diakonal synvinkel. Även lokala behov och omständigheter behöver tas med i samtalen. Tillgång till nätverk med olika former av fackkompetens underlättar arbetet ytterligare.

De församlingar som presenterats i rapporten kan ses som pilotförsamlingar vars erfarenheter kan spridas genom seminarier och fortsatt dokumentation. Dokumentationen tydliggör vad som varit möjligt i just dessa församlingars fall men kan också utgöra bakgrund när alternativa vägar att hantera kyrkans uppdrag bland äldre människor diskuteras framöver. Även diakoniinstitutionerna med sin erfarenhet, sin uppbyggda kompetens och befintliga verksamhetsutveckling utgör en viktig resurs.

Denna rapport skrevs våren 2007 på uppdrag av avdelningen för utbildning, forskning och kultur vid kyrkokansliet i Uppsala.

Ett stort tack till alla som har bidragit!

STIG LINDE

Bilaga 1

Inventering februari 2007

Motionen (2004:2) efterfrågar »erfarenheter om hur pastoraten kan driva äldreomsorg och gruppboenden«. Det finns olika former av boendeformer/ verksamheter:

Särskilda boenden. Dessa boendeformer kräver ett myndighetsbeslut enligt Socialtjänstlagen eller Lagen om särskilt stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. Det kan vara omvårdnadsboenden, gruppboendestäder för personer med demenssjukdomar eller utvecklingsstörning, och liknande boenden. Här finns i princip omvårdnadspersonal dygnet runt.

Seniorboenden. Bostäder avsedda för personer över en viss ålder, vanligen 55 år och äldre. Bostäderna är utformade utifrån äldres behov av tillgänglighet. När de boende behöver vård och omsorg får de detta på samma villkor som äldre som bor i ordinärt boende, d.v.s. genom hemtjänst och hemsjukvård. Seniorbostäderna kombineras i vissa fall med trygghets- skapande insatser i form av en bostadsvård eller motsvarande. På vissa seniorboenden finns också en gemensamhetslokal för olika aktiviteter som de boende i första hand själva ska svara för. Där kan också finnas kök och matsal för gemensam matlagning och umgänge. Kostnaderna för eventuella gemensamhetslokaler och bostadsvård ingår oftast i hyran. Det finns också exempel på kommuner och bostadsföretag som bekostar bostadsvården eller delar på kostnaderna. (Beskrivning från Sveriges kommuner och landsting.)

Särskilda boenden

- Västerås Badelunda församling (Västerås stift) Gruppboendestaden Ljuvelen AB; byggplaner 2007–2008 av gruppboende för personer med utvecklingsstörning

Seniorboende eller liknande

- Stiftelsen Tryggheten (ekumenisk): Skellefteå landsförsamling, S:t Olov,
- Örebro kyrkliga samfällighet och Olaus Petri församling, (Strängnäs stift) Laurentiusgården seniorboende, 101 lägenheter.
- Kullagården, Bettna församling (Strängnäs stift) seniorboende, 9 lägenheter.
- Ekersro i Döderhults församling (Växjö stift), 15 lägenheter.
- Hovsta församling, Axberg (Strängnäs stift) Kyrkby, bygger 12 hyreslägenheter.

Annat*, exempelvis dagverksamheter, kyrkligt relaterade föreningar, samt diakonala institutioner

- Stigtomta församling. Dagverksamhet i gamla ålderdomshemmet, kommunalt bidrag till hyran. (Strängnäs stift)
- Borensberg. Dagverksamheten Svalan i föreningsregi. (Linköpings stift)
- Härbärgets vänner i Värnamo. Förening, hyreslägenheter, frivilligcentral. (Växjö stift)
- Stiftelsen Kyrkobrinken. Startades av biskop Runestam på 1940-talet för prästänkor; 30–40 lägenheter som idag inte bara bebos av äldre. (Karlstads stift)
- Ljusglinten i Gävle, Bomhus församling, och Höstsol i Valbo är verksamheter vid kommunala äldreboenden i samverkan med väntjänst, frivilligorganisationer, kommun och församling. (Uppsala stift)
- I Mölndal där det finns kundvals-system erbjuder Stadsmissionen i Göteborg hemtjänst.
- Berzelius äldreboende drivs av Göteborgs kyrkliga stadsmission på uppdrag av Mölndals Stad. Individuella biståndsbedömningar ligger till grund för inflyttning i boendet. Beslut fattas av biståndsbedömare från Mölndals Stad. Götaholm är det andra av stadsmissionens två entreprenader.
- Bräcke diakoni driver enheter för äldreomsorg på flera ställen i landet. Liksom Stiftelsen Stora Sköndal och Ersta diakoni bedriver man både boende och vård, verksamhetsutveckling, forskning och utbildning inom fältet.

* Boenden/verksamheter under rubriken *Annat* faller utanför uppdragets egentliga ramar. Förteckningen motiveras av att frågorna om äldres boende och omsorg i relation till Svenska kyrkans diakonala uppdrag är betydligt vidare om vi låter uppdraget utifrån kyrkomötesmotionen identifiera insatser utifrån behov istället för befintliga boenden. Listan, som bör ses som en exempelsamling, skulle kunna göras än längre men här görs ändå en avgränsning gentemot församlingsdiakonalt arbete bland äldre som i någon mening förekommer i alla församlingar. Noteras bör även att de största verksamheterna relaterade till äldreomsorg inom kyrkligt identifierade organisationer finns inom de juridiskt självständiga diakoniinstitutionerna.

Bilaga 2

Intressanta länkar

Äldreboendedelegationen
www.sou.gov.se/aldreboende

Delegationen för mångfald inom vård och omsorg
www.sou.gov.se/godaexempel

Famna, riksorganisationen för vård och omsorg utan vinstsyfte
www.famna.org

Sveriges kommuner och landsting
www.skl.se

Adolf Fredriks församling
www.adolffredrik.nu/diakoni

Stiftelsen Stora Sköndal
www.sssd.se

Ersta diakoni
www.erstadakoni.se

Bräcke diakoni
www.brackediakoni.se

Boverket – om äldres boende
www.boverket.se/templates/Page.aspx?id=211&epslanguage=SV

Socialdepartementet – om fritt val inom äldreomsorgen, m.m.
www.sweden.gov.se/sb/d/1474

Socialdepartementet – om investeringsstöd till särskilda boendeformer
www.sweden.gov.se/sb/d/7927/a/73339

Bilaga 3

Aktuella lagar och förordningar

Ur kyrkoordningen

Inledning.

Svenska kyrkan framträder lokalt som en församling. Denna är den primära enheten inom kyrkan. Församlingens grundläggande uppgift är att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. Syftet är att människor skall komma till tro på Kristus och leva i tro, en kristen gemenskap skapas och fördjupas, Guds rike utbreddas och skapelsen återupprättas. Allt annat som församlingen utför är stöd för och en konsekvens av denna grundläggande uppgift.

...

2 kap. Församlingens uppdrag.

Församlingens uppgifter.

1 § Församlingen är det lokala pastorala området. Församlingens grundläggande uppgift är att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission.

Församlingen har ansvar för den kyrkliga verksamheten för alla som vistas i församlingen.

Ur Socialtjänstlagen (2001:453) kapitel 5 Särskilda bestämmelser för olika grupper.

Äldre människor.

4 § Socialnämnden skall verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra.

5 § Socialnämnden skall verka för att äldre människor får goda bostäder och skall ge dem som behöver det stöd och hjälp i hemmet och annan lättåtkomlig service. Kommunen skall inrätta särskilda boendeformer för service och omvårdnad för äldre människor som behöver särskilt stöd.

Bilaga 4

Kontaktlista

Stiftelsen Tryggheten Skellefteå

Karin Persson, ordförande i stiftelsen

vika.persson@telia.com

Kerstin Olofsson, föreståndare

tryggheten@home.se

Tfn 0910-77 80 10

Laurentiusgården, Örebro

Lars B Stenström, Kyrkoherde och kontraktsprost

lars.stenstrom@svenskakyrkan.se

Kerstin Embretzén, diakon, Olaus Petri församling inkl. Laurentiusgården

kerstin.embretzen@svenskakyrkan.se

Catherine Bergholm, husmor

catherine.bergholm@svenskakyrkan.se

Ingegård Oad, kanslichef, Örebro kyrkliga samfällighet

ingegard.oad@svenskakyrkan.se

Bettna Kullagården

Gunnar Fredriksson, vd i Bettna Kullagård AB samt ordförande

Kyrkonämnden Bettna pastorat

bettna.pastorat@svenskakyrkan.se

Tfn 073-977 22 86

Margareta Carlsson, kyrkoherde Bettna pastorat

margareta.carlsson@svenskakyrkan.se

Ekersro i Döderhult

Leif Norrgård, kyrkoherde

leif.norrgard@svenskakyrkan.se

Gruppbostaden Ljuvelen, Västerås

Annica Hildingsson, församlingspedagog Badelunda församling

annica@badelunda.nu

Lars-Gunnar Kallin, Vd Svenska kyrkan i Västerås AB

lg.kallin@spray.se

Tfn 070-677 65 95

Stigtomta-Vrena församling, Parkudden

Gunilla Falkeborn, diakon

gunilla.falkeborn@stigtomta-vrena.com

Borensberg, dagcentralen Svanen

Roney Petersson, diakon

roney.petersson@svenskakyrkan.se

Tfn 0141-20 93 03

Karlstads domkyrkoförsamling, resurscentrum Rosenbad

Anja Stenekas, diakon anja.stenekas@svenskakyrkan.se

Tfn 054-29 74 19

KYRKOKANSLIET
POSTADRESS: 751 70 Uppsala BESÖKSADRESS: Syslomansgatan 4
TELEFON: 018-16 95 00 FAX: 018- 16 96 40 www.svenskakyrkan.se

Svenska kyrkan